

Jasna Šarić

studijska grupa: povijest i kroatistika

Kralj Slavac: povijesni pregled i historiografske teze

U članku se donosi pregled mišljenja hrvatske historiografije o »kralju« Slavcu, pri čemu su mišljenja hrvatske historiografije kronološki prikazana. Članak pokazuje razvoj misli o kralju Slavcu od početaka hrvatske historiografije preko prvih kritičkih analiza do najnovijih mišljenja o tom pitanju. Ujedno autorica pokušava odgovoriti na pitanje je li Slavac bio hrvatski ili neretvanski vladar.

Ključne riječi: Kralj Slavac, starija hrvatska historiografija, novija hrvatska historiografija, ban, teritorij, titula rex, neretvanska kneževina.

Uvod

Razdoblje hrvatskog ranog srednjeg vijeka od uvijek je izazivalo najviše interesa hrvatskih povjesničara. Iako oskudnost izvora predstavlja veliku prepreku u donošenju egzaktnih zaključaka i rekonstruiranju povijesnih događaja, vještom kombinacijom naizgled nepovezanih izvora mogu se postići nevjerojatni rezultati. Možda je upravo taj nedostatak izvora, koji pruža mogućnost vlastite interpretacije određenih događaja i priliku da povjesničar isključivo misaonim naporom razriješi dvojbe koje nam ostavljaju materijalni odjeci onog vremena, najveće zadovoljstvo u bavljenju ovim razdobljem. Čini se da ponajviše u medijevistima živi onaj romantičarski duh koji nas tjera da istražujemo nepoznate tajanstvene dubine povijesnih zbivanja.

Tema ovoga članka jest povijesna ličnost čija nam je egzistencija zasvjedočena u jednom jedinom dokumentu. Riječ je o kralju Slavcu, ličnosti s kraja 11. stoljeća koji je u hrvatskoj historiografiji figurirao kao nesretni hrvatski vladar koji je tragično skončao zbog tradicionalne hrvatske nesloge. Iako ne postoji niti jedan dokument koji bi nam zasvjedočio njegovu vladavinu u Hrvatskoj, mašta povjesničara išla je toliko daleko da su se prikazale i okolnosti njegovog uspona na vlast i okolnosti njegovog pada.

Cilj ovog rada nije otkriti neke nove spoznaje u vezi s kraljem Slavcem (jer to konačno nije niti moguće, barem dok se ne pojave neki novi izvori koji će baciti novo svjetlo na taj problem), već prikazati kako je ličnost kralja Slavca bila percipirana u različitim fazama hrvatske historiografije. Na neki način ovaj članak pokazuje i koliko je teško promijeniti određenu sliku u svijesti ljudi kad se ona jednom duboko ukorijeni, te koliko može biti različitih tumačenja jednog jedinog povijesnog izvora. Ujedno, rad pokušava dati odgovor na pitanje čiji je vladar bio Slavac.

U nemogućnosti da obradim svu građu, obzirom na veliki opseg literature napisane o ovoj problematici, koristila sam one radove povjesničara za koje smatram da su indikativni za određeno razdoblje.

U prvom dijelu rada bit će riječi o povijesnim prilikama u Europi, budući da zbivanja u okolnim zemljama uvijek posredno ili neposredno ostavljaju trag u povijesti hrvatske države. Najprije će biti riječi o situaciju u Bizantu, zatim o borbi za investituru, te usponu Normana u Južnoj Italiji. U drugom dijelu rada, donosim pregled mišljenja hrvatske historiografije, od njezinih početaka do današnjih dana.

.....

I. Prilike u Europi

Budući da je geografski položaj Hrvatske na sjecištu putova između Istoka i Zapada, a samim time i prostor koji pripada interesnim sferama i jedne i druge zone, za razumijevanje hrvatskog ranosrednjovjekovlja potrebno je dobro poznavati prilike u zemljama koje ju okružuju. To je ponajprije Bizant, koji je oduvijek bio važan politički čimbenik na ovim prostorima. Iako je nacionalni ponos povjesničara često zamagljivao perspektivu, važno je imati na umu da je stvarna vlast hrvatskih vladara nad dalmatinskim gradovima oduvijek ovisila o vojnoj i političkoj moći Bizanta u određenom trenutku.¹ No, sukob između papinstva i carstva koji će uskoro izbiti odrazit će se na prilike u Hrvatskoj i Dalmaciji kroz sukob reformnog i protureformnog pokreta koji će po svemu sudeći, zemlju baciti u neku vrstu građanskog rata. K tomu, na jugu Italije javlja se novi čimbenik, koji je nekoliko stoljeća igrao važnu ulogu u povijesti Italije, a kako ćemo vidjeti, koncem 11. stoljeća upleli su se i u zbivanja na istočnoj obali Jadrana. Riječ je o Normanima koji su u južnoj Italiji osnovali svoju državu, te konačno protjerali Bizant iz južne Italije.

1.1. Bizant

Već od smrti Bazilija II. 1025. godine započinje rastakanje moći Bizantskog carstva. Intrige oko prijestolja vode slabljenju države, pa započinje proces osamostaljivanja perifernih područja carstva, osobito zapadnih.² Na bizantskom se prijestolju smjenjuju slabi i nesposobni vladari koji

1 Ovisno o potrebi, hrvatski su vladari oduvijek bili dobri saveznici, pa je tako Tomislav vjerojatno dobio na upravu Dalmaciju zahvaljujući pobjedi nad bugarskim carem Simeonom koji je ugrožavao Bizant, Držislav je dobio znakove kraljevske časti od Bizanta u trenutku kad je Baziliju II. prijetila opasnost od Samuila, Krešimir IV. u vrijeme kad je Bizant ugrožen na istoku od Turaka, a na zapadu od Normana. Vidi: N. Budak, 1995, 31, 36 i 43. Neki povjesničari smatraju da je pitanje vlasti hrvatskih vladara nad dalmatinskim gradovima potrebno promatrati drukčije i da hrvatski vladari nisu nikada dokinuli nominalno vrhovništvo Bizanta nad tim područjem. Vidi: N. Klaić, 1975, 67 - 69.

2 Duklja postaje prva slavenska kneževina koja je stekla neovisnost od Bizanta. Dukljanski knez Stefan Vojislav, nakon neuspjelog pokušaja 1035. stječe neovisnost novim ustanom 1042., te širi vlast i na Travuniju i Zahumlje.

uspješno razaraju temelje koje je obnovio Bazilije II. Vojnički i seljački mali zemljoposjed, stoljećima glavni izvor obrambene snage i poreznih prihoda, lišen zaštite države počinje rapidno nestajati, što vodi do jačanja zemljoposjedničke aristokracije. Proces jačanja feudalnih centrifugalnih sila uzeo je maha i u Bizantu, koji na taj način upada u istu zamku u koju je upao Zapad dva stoljeća ranije: proporcionalno jačanju velikog zemljoposjeda, slabi središnja carska vlast, što izaziva ovisnost vladara upravo o velikim zemljoposjednicima. U trenutku kada vanjske opasnosti poput Pečenega, Turaka Seldžuka i Normana pod vodstvom velikog Roberta Guiscarda prijete razaranju samog carstva, bizantska plaćenička vojska, nedovoljno motivirana i disciplinirana, nije sposobna ispuniti svoju zadaću. Nemar bizantskih vladara za vanjsku i unutrašnju politiku rezultirao je na koncu katastrofom kod armenskog grada Manzikerta, kada je bizantsku vojsku porazila seldžučka vojska pod vodstvom Alp Arslana, a samog bizantskog cara Romana IV. Diogena zarobila. Iako je Roman IV. Diogen s Turcima sklopio relativno povoljan ugovor, prevratom je zbačen s prijestolja, čime je sporazum postao nevažeći, stoga Turci nezaustavljivo osvajaju goleme dijelove Male Azije, jezgru Bizantskoga Carstva. Iste je godine u normanske ruke pao Bari, čime je označen kraj bizantske vladavine u južnoj Italiji. Na Balkanu izbija ustanak pod vodstvom Georgija Vojtjeha (1073.) kojeg pomažu dukljanski vladar Mihajlo i Petar Krešimir IV. Godine 1075. u Hrvatskoj je okrunjen Zvonimir, koji ovaj put s papinim pristankom nosi titulu »kralj Hrvatske i Dalmacije«, što je znak nepostojanja bizantske vlasti u dalmatinskim gradovima. Sljedeće godine kraljevsku titulu dobiva i Mihajlo Dukljanski. Prilike u carstvu konsolidirale su se tek nakon 1081. godine kad se na prijestolje uspinje Aleksije I. Komnen, vladar pod čijom vladavinom Bizant doživljava svoj posljednji procvat.³

1. 2. Borba za investituru

Papinstvo u ranom srednjem vijeku obilježavaju pitanje odnosa Rima i Carigrada, odnosno pape i carigradskog patrijarha, i pitanje odnosa papin-

3 Detaljnije o povijesti Bizanta u 11. stoljeću vidi u Ostrogorski, 2002, 167 - 185.

stva i zapadnih svjetovnih vladara, odnosno, koja vlast ima prednost: crkvena ili svjetovna.⁴ Tijekom stoljeća, pape i patrijarsi lomili su koplja oko pitanja Kristove naravi, štovanja ikona i pokrštanja Slavena, iako je stvarni razlog konačnog razdvajanja dotad jedinstvene kršćanske zajednice na Istočnu i Zapadnu crkvu, zapravo bio divergentan razvoj jednog i drugog dijela svijeta.⁵ Konačno rješenje toga pitanja omogućilo je papinstvu da se usredotoči na kršćanski zapad i na tom prostoru učvrsti svoj utjecaj. Stoga glavno pitanje od sredine 11. stoljeća postaje pitanje investiture.

Još od 10. stoljeća počinju reformna strujanja počevši od klinijevskog i lotaringijskog pokreta,⁶ koja teže moralnoj obnovi posrnule Crkve i izuzimanju papinstva i svećenstva ispod svjetovne vlasti. Te dvije struje sredinom 11. stoljeća ujediniju se u jedinstveni pokret i pod vodstvom energičnih ličnosti na papinskoj stolici⁷ započinju oštru borbu za supremaciju crkvene nad svjetovnom vlašću. Na cijelom području pod jurisdikcijom Zapadne crkve počinju se održavati reformni koncili koji imaju za cilj vezati ta područja uz Rim kao neosporno autoritativno središte.

Međutim, u Njemačkoj postoji žestok otpor papinskim nastojanjima. U toj zemlji biskupi igraju važnu političku ulogu, stoga su crkveni položaji i dalje predmet trgovanja i manipulacija u brojnim intrigama. Iako je reforma uhvatila korijena i svećenstvo započelo obnovu života po crkvenim pravilima, ono je ujedno ostalo pod jakim utjecajem carskog autoriteta. Dolaskom arhidakona Hildebranda na mjesto poglavara Zapadne

crkve, kao pape Grgura VII.,⁸ započinje oštra borba protiv nikolaizma i simonije, glavnih neprijatelja reformnog pokreta. Početkom 1075. održan je sinod u Rimu na kojem je pored spomenutih prijestupa, oštro osuđena laička investitura. Iste je godine sastavljen spis pod nazivom *Dictatus papae*, kojim je službeno afirmirana zamisao o potpunoj supremaciji Crkve nad svjetovnim vlastima i time Henriku IV., glavnom protivniku crkvene reforme u Njemačkoj, najavljena oštra borba. I jedan i drugi počinju tražiti saveznike izvan granica svojega teritorija: papa Grgur VII. podjeljuje niz znakova kraljevske časti, da bi proveo zamisao o papi kao onome koji jedini ima ovlasti potvrditi izbor kralja. Između ostalog 1076. godine šalje kraljevske znakove dukljanskom knezu Mihajlu, čime Duklja stječe međunarodno priznatu neovisnost. Godinu dana ranije, u solinskoj crkvi sv. Petra i Mojsija, u nazočnosti papinskog legata opata Gebzona, okrunjen je hrvatski kralj Zvonimir, nakon što je položio zakletvu vjernosti papi Grguru VII.⁹ Henrik IV. na izazov odgovara tako što postavlja protupapu Honorija II. koji je značajan za povijest naših krajeva jer je podržavao glagoljaško bogoslužje.¹⁰

1. 3. Uspon Normana u južnoj Italiji

Normani se javljaju kao novi činitelj na jugu Italije u prvoj polovici 11. stoljeća. Posljedica njihova jačanja bio je nestanak bizantske vlasti iz južne Italije. Koristeći Normandijsko vojvodstvo kao svoje polazište, Normani uskoro počinju naseljavati južnu Italiju. Prve skupine Normana, hodočasnika u Svetu Zemlju koji su ostali u južnoj Italiji zabilježeni su 1016. godine.¹¹ Za krat-

4 N. Klaić, 1975, 362.

5 Zbog feudalnog partikularizma, koji je izazvao slabljenje kraljevske vlasti, Crkva na Zapadu nije imala oslonjac u snažnoj vladarskoj ličnosti, nego je bila oslonjena na vlastite snage i upućena na stvaranje vlastite političke moći, kako bi preživjela feudalnu anarhiju. Na Istoku su se, zbog jake carske vlasti, izjednačili interesi crkve i države. O konačnom raskolu crkava vidi Brandt, 1995, 358. i Ostrogorski, 2002, 176.

6 Klinijevski pokret ima za cilj obnovu moralnog integriteta crkve. Započeo je u 10. stoljeću u samostanu Clunyy, kao reakcija na potpuni moralni pad Crkve. Lotaringijski pokret započeo je krajem 10. stoljeća i zalaže se za izuzimanje svećenstva i crkve ispod svjetovne vlasti. O razvoju reformnih pokreta vidi detaljnije u Brandt, 1995, 370 - 376.

7 Lav IX. (1042. - 1055.), Nikola II. (1058. - 1061.), Aleksandar II. (1061. - 1073.)

8 1073. - 1085.

9 Znakove kraljevske časti Grgur VII. šalje još i engleskom i češkom vladaru. Vidi: *Hrvatska, Europa, Svijet. Kronologija*, Novi liber, Zagreb, 2002.

10 Borba za investituru trajala je sve do 1122. godine, kada je potpisan tzv. Wormski konkordat kojim su konačno razgraničene duhovne i svjetovne ingerencije: car se odriče presezanja u područje duhovne investiture, ali zadržava pravo podjeljivanja svjetovne investiture. Detaljnije vidi u Brandt, 1995, 409.

11 Okolnosti pod kojima Normani dolaze u južnu Italiju, kao i vrijeme njihovog dolaska nisu nam sasvim poznati. Sačuvano nam je više izvora koja svjedoče o prvoj pojavi Normana na tom području, ali su međusobno proturječna. Vidi: Loud, 2001, 60 - 66.

ko vrijeme njihova je moć narasla do te mjere da ih papinstvo počinje doživljavati kao istinsku opasnost, stoga uz bizantsku pomoć papa bezuspješno pokušava podvrći Normane svojoj vlasti. Kako uskoro dolazi do crkvenog raskola, papinstvo se počinje oslanjati na Normane kao saveznike u borbi protiv njemačkog otpora crkvenim reformama. Crkva počinje podupirati daljnja osvajanja Normana koja su rezultirala potiskivanjem sada vjerski i politički neprijateljskog Bizanta iz južne Italije. No, idilični odnosi Normana i pape nisu potrajali dugo. Uskoro se Robert Guiscard okreće protiv pape i počinje napadati njegove posjede. Papina reakcija nije izostala i Grgur VII. izopćava Roberta i proklinje ga dva puta, na sinodima održanim 1074. i 1075. godine.¹² Zbog Robertovih ambicija uskoro dolazi do raskola i među samim Normanima. Tako neki normanski velikaši nisu htjeli priznati Roberta Guiscarda za vrhovnog (lenskog) gospodara, među kojima je bio i Amiko od Giovinazza. On je bio na strani Bizanta, vjerojatno i pape, no Robert ga je porazio 1073. godine i protjerao ga iz Giovinazza.¹³ Normani su kao vješti pomorci ponajprije vršili pljačkaške pohode i otimali ljude tražeći otkupninu. Postoje mišljenja prema kojima je navala Normana na dalmatinske obale u vezi s gospodarskim procvatom u Dalmaciji i Hrvatskoj.¹⁴ Nakon kratkotrajnog osvojenja nekih dijelova Dalmacije 1074. godine, Normani više nisu imali utjecaja na zbivanja na ovim prostorima.

2. Utjecaj europskih zbivanja na prilike u Hrvatskoj

Da bismo bolje razumjeli kako su se razvijale teorije o kralju Slavcu u hrvatskoj historiografiji,

potrebno je poznavati prilike koje su vezane uz reformnu politiku papinstva i provalu Normana u naše krajeve, uz koju je neposredno vezan kraj vladavine Petra Krešimira IV. Kako je prostor Hrvatske i Dalmacije nakon crkvenog raskola potpao pod jurisdikciju Zapadne crkve, nastojanja papinstva da provedu reformu crkvene organizacije utječu na zbivanja i na tim prostorima.

2. 1. Reformna strujanja u Hrvatskoj

Već nakon Lateranskog koncila, održanog 1059. na kojem je isključen utjecaj svjetovne vlasti prilikom izbora pape, počinju se održavati koncili i u drugim krajevima, na kojima se usvajaju zaključci Lateranskog. Tako je održan i sinod u Splitu 1060. godine, pod predsjedanjem papinskog poslanika opata Majnarda. Na tom su sinodu potvrđeni zaključci Lateranskog koncila, ali i donesene odredbe koje su u skladu s težnjama Zapadne crkve.¹⁵ One se odnose na zabranu običaja Istočne crkve kao što su nošenje brade ili ženidba svećenika, no najteže je primljena odluka o zabrani glagoljaškog bogoslužja, te odredba kojom se zabranjuje rediti svećenike koji ne znaju latinski.¹⁶

To je bio povod nemirima i razdvajanju Hrvatske na dvije stranke, reformnu koju predstavlja latinsko svećenstvo i protureformnu koju podržava veći dio naroda. Henrik IV. podržavao je protivnike pape, pa je tako glagoljaško svećenstvo na području Kvarnera dobilo podršku protupape Honorija II., kojeg je postavio Henrik IV. Nema sumnje da je Petar Krešimir IV. podržavao reformnu struju,

12 Taj je događaj bio povod pogrešnom tumačenju prilika u Hrvatskoj, o čemu će biti više riječi kasnije.

13 Viliam Apuljski tumačio je Robertovo osvajanje Giovinazza kaznom za Amika jer je osvojio Dalmaciju bez njegovog odobrenja. No, Robert Guiscard osvojio je Giovinazzo 1073. godine, a Amiko je provalio u Dalmaciju 1074. (Preradović, *Tko je bio zaslužniji hrvatskoga kralja Slavica*, SHP II, 1896, 283. Citirano prema Goldstein, 1995, 400.)

14 O gospodarskom procvatu svjedoče nam brojni zapisi o darivanju zemlje, posebice samostanima. Vidi: Goldstein, 1995, 374 - 382.

15 Zaključci splitskog sinoda nisu sačuvani, ali sačuvane su potvrde nekih zaključaka iz kojih se ipak razabire o čemu se na saboru raspravljalo. Vidi N. Klaić, 1972, 58 - 60. Bilo je pokušaja da se održavanje ovog koncila pomakne iza 1. listopada 1061. godine. Vidi detaljnije u Barada, 1957, 189.

16 Bilo je potrebno da se na cijelom području Zapadne crkve bogoslužje vrši na latinskom jeziku, jer je služba Božja na narodnom jeziku u sebi nosila opasnost da krije neki heretički nauk. Treba uzeti u obzir da Crkva nikad nije razriješila svoju dvojbu je li slavensko bogoslužje vjerski ispravno ili heretičko. Vidi: Budak, 1995, 41. N. Klaić smatra da nije jasno što je doista zaključeno o slavenskom liturgijskom jeziku: papa u potvrdi kaže samo da je zabranjeno rediti glagoljaše ukoliko ne nauče latinski jezik. Te su odredbe ujedno dokaz da je glagoljaštvo preživjelo odluke sabora iz 925. i 928. Vidi: N. Klaić, 1975, 368.

o čemu nam svjedoči osnivanje dvaju benediktinskih samostana u Biogradu i podjeljivanje imuniteta samostanima u dalmatinskim gradovima.¹⁷ Upravo su ovi sukobi bili povodom tumačenju prilika i događaja u drugoj polovini 11. stoljeća, o kojima će biti riječ u ovome radu.

2. 2. Kraj vladavine Petra Krešimira IV.

Petar Krešimir IV. posljednji se put javlja u izvorima 1073. godine. Danas nam nije sasvim jasno kakav je bio kraj njegove vladavine, što je izazvalo mnoge prijepore u starijoj i novijoj historiografiji. Znamo da se Zvonimir javlja uz Krešimira IV. kao ban i suvladar,¹⁸ stoga njegov dolazak na prijestolje nije rezultat nekakve borbe za vlast, već legitiman čin.¹⁹ Prema Baradi on je bio i *prestolonasljednik, stoga i ipso facto zakoniti hrvatski kralj po smrti Petra Krešimira IV.*²⁰ Okrunjen je 1075. godine, nakon što je položio zakletvu vjernosti papi Grguru VII.

Pred kraj vladavine Petra Krešimira IV. došlo je do provale Normana. O tim zbivanjima znamo sljedeće: normanski knez Amiko zarobio je hrvatskog kralja nepoznatog imena, o čemu nam svjedoči isprava o održavanju splitskog sinoda, datirana 1075. godinom.²¹ Znamo i da su Normani opsjedali Rab od 14. travnja do 9. svibnja, ali ne znamo koje godine.²² Dužd Dominik Silvije poduzima kaznenu ekspediciju u dalmatinski gra-

dovi daju duždu obećanje da više neće pozivati Normane; isprava o tim obećanjima datirana je 8. veljače 1075. godine.²³

Ova je provala različito tumačena. U starijoj historiografiji smatrano je da je nakon smrti Petra Krešimira IV. došlo do sukoba između reformne i protureformne stranke. Protureformna stranka za kralja bira Slavca, koji je podržavao glagoljaško bogoslužje. Kao odgovor na taj čin reformna stranka poziva Normane, točnije Amika od Giovinazza koji je zarobio Slavca i kratkotrajno se učvrstio u dalmatinskim i hrvatskim gradovima.

Ovim je dokumentima prvi kritički pristupio Miho Barada.²⁴ On je zaključio da treba razdvojiti vrijeme zarobljavanja hrvatskog kralja od vremena održavanja sinoda.²⁵ Zatim je iznio tvrdnju da je u tzv. splitskoj ispravi primijenjen pizanski kalkul²⁶ što bi značilo da je sinod održan u studenom 1074. godine. To bi ujedno bio i *terminus post quem non* zarobljavanja hrvatskog kralja. Na temelju pisma pape Grgura VII. Dubrovčanima, od 20. ožujka 1074. u kojem on javlja Dubrovčanima da im šalje Gerarda da riješi spor s nadbiskupom Vitalom, Barada zaključuje da bi u tom slučaju Gerardova misija trajala od proljeća 1074. do studenog 1075. godine, što bi bilo u suprotnosti s uobičajenim trajanjem poslanstava u srednjem vijeku. Smatra da je njegova zadaća u Dubrovniku bila kratkotrajna i da ga je papa, čuvši što se dogodilo u Dalmaciji, naknadno poslao

17 Upravo je isprava o darivanju imuniteta samostanu svete Marije u Zadru poslužila kao dokaz mišljenju da je Krešimir imao određen utjecaj na dalmatinske gradove u to vrijeme. Vidi: Budak, 1995, 43.

18 N. Klaić, 1975, 360 - 361.

19 Nečak Petra Krešimira IV., Stjepan, bio je njegov prvi suvladar. Godine 1066. javlja se kao dux u jednoj ispravi čija je vjerodostojnost upitna. No, oko 1070. godine javlja se kao suvladar Zvonimir. Dvije su teze o Stjepanovom kasnijem povlačenju u samostan: ili ga je na to prisililo Krešimir ili Zvonimir. Vidi N. Klaić, 1975, 361.

20 Barada, 1932, 184.

21 *In anno millesimo septuagesimo quinto ab incarnatione domini nostri Jesu Christi mense novembri ea tempestate qua comes Amicus regem Chroacie cepit ego Girardus sancte Romane ecclesie apocrisarius Sipontineque sedis gratia dei archipresul missus a domino Gregorio papa partes in istas statui sanctam synodium Spalatina in urbe etc.* Documenta, 1877, 99. Isprava je danas izgubljena, sačuvan je samo Farlattijev prijepis koji preuzima Rački.

22 Zabilježeno u *Miracula sancti Christofori*. Vidi: N. Klaić, 1972, 67 - 68.

23 Documenta, 101 - 103.

24 Barada, 1928/29. i 1957.

25 Naime, Barada smatra da *mense novembri* pripada dataciji i da iza tih riječi treba staviti točku, koja bi dijelila dataciju od naracije. U tom bi se slučaju tekst čitao kao: *U vrijeme kad je normanski knez Amiko zarobio hrvatskog kralja, ja, Gerard (...) održao sam sinod u Splitu*. U starijoj je historiografiji smatrano da *mense novembri* pripada naraciji i da tekst isprave treba čitati kao: *U mjesecu studenom, kada je knez Amiko zarobio hrvatskog kralja, ja, Gerard (...) održao sam sinod u Splitu*. Vidi: Barada, 1932, 185.

26 U srednjem su se vijeku isprave datirale prema tzv. stilus incarnationis. Po njemu početak godine pada na dan blagdana Navještenja, 25. ožujka (posticipira početak godine za 2 mjeseca i 24 dana). Međutim, treba razlikovati dva različita računanja, *calculus Pisanus* i *calculus Florentinus*. Pizanski kalkul broji godine od 25. ožujka prve godine prije Kristova rođenja, a florentinski od 25. ožujka prve godine Kristova rođenja. Razlika je, dakle, u čitavoj godini. Vidi: Stipišić, 1991, 180 - 181.

da i to uredi, budući da je ovaj kao sipontski nadbiskup poznavao kneza Amika.²⁷ Isprava kojom dalmatinski gradovi obećavaju duždu da neće više pozivati Normane, datirana je 8. veljače 1075. Barada tvrdi da je i ovdje primijenjen pizanski kalkul, jer po florentinskom kalkulu taj bi se datum odnosio na 1076. godinu, a u to vrijeme Zvonimir već vlada dalmatinskim gradovima. Normani su privremeno zavlada Splitom, Trogirom, Zadrom i Biogradom.²⁸ Uzevši još u obzir i vijest Andrije Dandola, po kojoj se normanska provala dogodila u vrijeme održavanja sinoda u Rimu za vrijeme druge godine Grgurovog pontifikata,²⁹ Barada donosi sljedeću kronologiju normanske navale: u proljeće 1074. godine počinje njihov napad. U travnju i svibnju opsjedaju Rab. Unutar tog razdoblja zarobljavaju hrvatskog kralja, koji im je vjerojatno priznao vlast nad spomenutim gradovima. U studenom je održan sinod u Splitu, za vrijeme njihove vladavine. U veljači sljedeće godine dužd Dominik Silvije prima obećanje gradova da neće više pozivati Normane, što znači da su Normani već napustili ove krajeve. Budući da se Petar Krešimir IV. u izvorima zadnji put spominje 1073. godine, Zvonimir još nije bio okrunjen, a Slavac ne pripada tom vremenu, možemo zaključiti da je zarobljeni kralj upravo Petar Krešimir IV.³⁰ Kako je Petar Krešimir IV. pomagao protubizantski ustanak Georgija Vojtjeha, Barada u provali Normana vidi mogući osvetnički

pohod u ime Bizanta, s kojim je Amiko bio u dobrim odnosima.³¹

Gunjača se ne slaže s njegovim mišljenjem i smatra da provalu Normana treba pomaknuti u zimu 1074. godine temeljeći to na vlastitoj interpretaciji papinog pisma Dubrovčanima i same splitske isprave.³² Gunjača smatra da je Gerard poslan u Dalmaciju upravo zato jer je u Rim došla vijest o Amikovoj provali. Budući da je papino pismo Dubrovčanima datirano 20. ožujka 1074. godine, zaključuje da je provala izvršena barem nekoliko dana prije. Kako je Amiko vjerojatno prije zarobljavanja kralja napao i neke druge krajeve, Gunjača provalu Normana stavlja u sredinu zime 1074. godine. Na temelju svega iznesenog, Gunjača smatra da je vladavina Normana u našim krajevima trajala godinu dana. Uporište za svoju tezu pokušava pronaći u tekstu isprave, tvrdeći da Gerard kaže da ga je papa poslao u »te krajeve« kad je Amiko već zarobio hrvatskog kralja. No, to se iz samog teksta isprave nikako ne može zaključiti. Gerard jasno kaže: *U vrijeme kad je Amiko zarobio hrvatskog kralja, ja, Gerard, poslan od pape Grgura u ove krajeve održao sam sinod u Splitu.*

Bilo je mišljenja koja se temelje na podacima Vilima Apulijskog, da je Amikova akcija u Hrvatskoj bila samostalan pothvat, no već je pokazano da je Vilimovo tumačenje događaja u južnoj Italiji pogrešno.³³

Danas je uglavnom odbačeno mišljenje starije historiografije da su građani pozvali Amika da ih oslobodi Slavca, koji je bio na čelu protureformne stranke.³⁴ Međutim, novija historiografija nije dala odgovor na važno pitanje: zašto su gradovi uopće zvali Amika? Zasad nema prihvatljivog objašnjenja po kojem bi neki gradovi bili zainteresirani pozvati stranu vojnu silu. Također je važno pitanje zašto nema zabilježenog spomena o jednom tako važnom događaju kao što je zarobljavanje jednog kralja.

27 Šišić smatra da je upravo Gerard savjetovao građanima Dalmacije da pozovu Normane. Vidi: Šišić, 1990, 550.

28 Barada je u »Dinastičkom pitanju« (1928/29, 187.) iznio tezu da su zavlada i Ninom, ali tu je pretpostavku uvjerljivo pobio Gunjača smatrajući da nazočnost ninskog biskupa kao svjedoka i potpisnika isprave ne znači da je i grad Nin potpisao obećanje. Ostale gradove predstavljaju njihova poslanstva, dok je iz Nina prisutan samo biskup. Stoga Gunjača smatra da se ninski biskup zatekao samo kao namjernik i svjedočio potpisivanju isprave. Vidi: Gunjača, 1975, 5 - 6.

29 Sinod je održan 19. ožujka 1074. godine.

30 Starija je historiografija mislila drukčije. Prema Šišiću umro je 1074. i bio sahranjen u atriju crkve sv. Stjepana pod Klisom; još je u 13. stoljeću postojao njegov sarkofag. Vijest donosi prema Tomi Arhidakonu. Vidi: Šišić, 1990, 536. U novije vrijeme povjesničari su oprezniji pri donošenju zaključaka o zarobljenom kralju iako prihvaćaju da je najvjerojatnije riječ o Petru Krešimiru IV. Vidi Budak, 1995, 45 i Goldstein, 1995, 399 - 400.

31 Barada, 1932, 186.

32 Gunjača, 1975, 1 - 12.

33 Vidi bilješku 12.

34 Sam Ferdo Šišić, koji je bio dosljedni branitelj tradicionalne kronologije hrvatskih vladara 11. stoljeća, pred kraj svog života prihvatio je Baradino mišljenje, priznavši da je zarobljeni kralj ipak mogao biti samo Petar Krešimir IV.

Formalno, dalmatinski gradovi priznavali su vlast bizantskog cara, iako se stvarna vlast na tom području jedva osjećala. To je omogućilo samostalni razvitak gradova, a najveća prijetnja njihovoj samostalnosti bile su pretenzije hrvatskih vladara. Kao što znamo, Petar Krešimir IV., u darovnici za Maun 1069. godine kaže da je uz Božju pomoć proširio kraljevstvo na kopnu i našem moru.³⁵ Te iste godine u njegovoj se pratnji nalazi dalmatinski katepan Lav, što je protumačeno kao znak Krešimirova vrhovništva nad dalmatinskim gradovima.³⁶ Ako prihvatimo mišljenje da je Krešimir ipak ostvario određenu vlast nad dalmatinskim gradovima, mogli bismo u tome pronaći mogućí odgovor na pitanje zašto su gradovi bili zainteresirani pozvati stranu vojnu silu. Vršeći stalni pritisak na njih iz neposredne blizine, hrvatski kralj bio je realna prijetnja njihovoj samostalnosti. Bizantsko Carstvo u tom je trenutku u potpunom rasulu nakon gubitka velikih dijelova Male Azije i nije u mogućnosti baviti se takvim pitanjima. Stoga bi dalmatinski gradovi bili zainteresirani podvrgnuti se nekom stranom vladaru čija bi vlast nad gradovima bila samo formalna. Normanski knez Amiko izgubio je Giovenazzo u proljeće 1073. zbog sudjelovanja u pobuni protiv Roberta Guiscarda, no ipak je zadržao vlast nad ostatkom svojeg posjeda.³⁷ Moguće je da su dalmatinski gradovi pozvali njega da preuzme vlast i na taj način pokušali obraniti svoju samostalnost.³⁸ U tom slučaju ostaje otvoreno pitanje zašto se na popisu gradova koji su pozvali Normane nalazi hrvatski Biograd koji je u to vrijeme prijestolnica hrvatskog kralja.

3. Kralj Slavac

O kralju Slavcu danas znamo vrlo malo. Jedino saznanje o njemu imamo na temelju vijesti iz kartulara sv. Petra u Selu. Do danas nije poznat niti jedan drugi dokument ili bilo kakav izvor koji bi spominjao vladara ovog imena. Budući da je u

spomenutom kartularu uz Slavčevo ime navedena titula rex, to je bilo sasvim dovoljno starijoj historiografiji da prihvati mišljenje da je Slavac bio hrvatski kralj i konstruira okolnosti njegove vladavine. Međutim, u kartularu se ne navodi čiji je Slavac bio kralj, niti kad je točno vladao, stoga je povjesničar u prilično nezgodnom položaju kada želi utvrditi kronologiju činjenica iznesenih u kartularu. Ipak, kako ćemo vidjeti kasnije, prema kritici teksta mogu se odrediti neki okvirni datumi.

Slavac se u kartularu prvi put javlja u izvodu br. 6. Kada je Petar Crni odlučio sagraditi selište na brdašcu, tome su se usprotivili Tugarani.³⁹ Kako je upravo tada u te krajeve došao Slavac, spor su iznijeli pred njega.⁴⁰ Na temelju teksta kartulara možemo samo zaključiti da je Slavac u te krajeve došao u pratnji bana Petra i Sarube, zbog spora s Ljubomirom, te da je stolovao u Omišu i vršio sudačku dužnost.

Slavac se spominje i u izvodima br. 74 i 75.⁴¹ Naime, Rusin morstik poklanja svoje zemlje u Trsteniku samostanu sv. Petra u Selu. Nakon njegove smrti, njegovu darovnicu potvrđuje prvo njegova udovica a zatim i njegov brat Slavac. Slavac i sam daruje samostan svojim dijelom zemalja u Trsteniku. Iz ovog dijela kartulara saznajemo da je Slavac imao brata Rusina koji je bio morstik. Nakon njegove smrti ostala je udovica čije nam ime kartular ne donosi, te sin Petar koji je nosio nadimak Slaven.⁴² Njihovi su posjedi bili u Trsteniku. To su jedine činjenice o Slavcu koje nam pruža kartular sv. Petra u Selu.

35 Gunjača, 1975, 105. (Prema Documenta, 1877, 73.)

36 Vidi bilješku 17.

37 Loud, 2001, 241.

38 To ne bi bio usamljen slučaj na ovim prostorima. Tako se grad Kotor podvrgnuo nadbiskupu grada Barija umjesto dubrovačkom nadbiskupu, zato jer je ovaj bio udaljeniji i time manje sposoban za intervencije.

39 Stanovnici sela Tugari u poljičkom primorju.

40 *Attigit eo tempore uenire in nostris partibus Slauizo rex et Petrus banus, nec non Saruba causa discordie qeu inter Slauizo et Lubomiro. Vnde uoacerunt nos ante hos nominatos uiros omnes Tugarani; residentibus in ecclesia beati Petri que sita in Olmisi, scilicet coram Slauzo nec non Petro et Saruba etc.* Vidi: *Supetarski kartular*, 1952, 215. (u daljnjem tekstu SK).

41 SK, 223.

42 Moguće je da je živio u romanskoj sredini. Vidi: N. Budak, 1995, 118.

4. Kartular i samostan Sv. Petra u Selu⁴³

Supetarski kartular⁴⁴ naziv je za samostansku knjigu crkve Svetog Petra u Selu, u Donjim Poljicima, na putu od Splita prema Omišu. Dokument još nosi naziv *Jura sancti Petri de Gomay*.⁴⁵ Sastoji se od dva dijela: prvi dio pisan je karolinškom minuskulom, a drugi dio goticom, dok su dva zapisa pisana beneventanom. U svojem glavnom dijelu nastao je u 12. stoljeću. Supetarski kartular vrijedan je povijesni spomenik, izvor koji rasvjetljuje mnoge nedoumice kad su u pitanju neki društveni odnosi kraja 11. stoljeća.⁴⁶

Osnivač crkve i kasnije samostana⁴⁷ bio je bogati Splitsanin Petar Crni. Njegova je zadužbina najveća u povijesti hrvatske narodne dinastije, a bogatstvom nadmašuje čak i vladare dinastije Trpimirovića.⁴⁸ Smatrano je da je Petar Crni, kao dobar prijatelj nadbiskupa Lovre, osnovao benediktinski samostan u glagoljaškim Poljicima kao uporište reformne stranke.⁴⁹ No, kako je is-

pravno uočila Nada Klaić, među darovateljima samostana nema niti jednog Latina.⁵⁰ Porijeklo Petra Crnog nije najjasnije, no čini se da je bio Hrvat.⁵¹

Sam kartular počinje fundacionom ispravom, koja je datirana 1080. godine, što je danas i prihvaćen datum posvete crkve. Tu se navode sve zemlje, odnosno imovina koju Petar Crni daruje crkvi, te kako je do njih došao (pogodbe i sporovi). Godina 1080. jedina je godina u čitavom kartularu, stoga je vrlo teško utvrditi kada se koji događaj zbio. Danas je prihvaćeno mišljenje da se spomenuta godina odnosi na godinu posvećenja crkve, prije utemeljenja samostana i svih ostalih darovnica, osim prve, kojom osnivač Petar Crni daruje posjede crkvi.⁵² Nakon nekog vremena, *post multorum annorum*, Petar Crni se razbolio i zavjetovao da će se zarediti ako ozdravi. Nakon ozdravljenja doista je podigao samostan i u njemu postavio za opata svoga sinovca Grgura. Samostan je vjerojatno sagrađen i posvećen 1090. godine. Život u samostanu tekao je otprilike do sredine 13. stoljeća kada se samostan gasi, a njegova imovina prelazi u vlasništvo splitske crkve.⁵³ Ostaci crkve postojali su sve do početka 20. stoljeća kada je ona uništena privatnom gradnjom.

5. Hrvatska starija historiografija

U pružanju otpora mađarskim nastojanjima da pod vlastiti identitet svedu hrvatsku naciju,

zarež iza riječi *orbe*, a tumačenje takvog izraza nalazi u borbi za investituru. To mišljenje prihvaća i Novak. Vidi: SK, 19 - 21. Skupina autora smatra da spomenuti stih treba čitati kao: *Et dum vigui terror in orbe fu* (I dok sam živio bijah strah svijetu) - V. Čorović, M. Marković, I. Ostojić i Ž. Rapanić. Vidi Delonga, 1997, 29.

50 Vidi: N. Klaić, 1960, 103.

51 Novak zaključak donosi prema imenu njegovog djeda koji se zvao Mihaća. Smatra da je njegov otac vjerojatno dobio ime Gumaj/Geminianus pod utjecajem latinskog svećenstva. Vidi: SK, 47.

52 Bilo je mišljenja da se godina odnosi na sveukupnu darovštinu Petra Crnog, koju je on učinio kad je samostan već postojao. Razlog takvim mišljenjima leži u zaključku da je samostan nastao oko 1060. godine. Međutim razlog ovakvom datiranju bio bi datum biskupovanja nadbiskupa Lovre i vladanje Slavca od 1074. - 1075. godine. Vidi: Barada, 1932, 179.

53 SK, 65.

43 Kartular je knjiga kojom fizička ili pravna osoba (najčešće samostani, crkve i sl.) unosi prijepise isprava izdanih njoj u korist. Svrha je tim prijepisima da se čuva uspomena na stečene dobra.

44 Riječ je o netočnom nazivu. Naziv *supetarski* odnosi se samo na mjesto na kojem se nekad nalazio samostan, a ne na crkvu niti samostan. Vidi: Barada, 1957, 202 bilj. 59.

45 Analizirajući rukopis bilješki pisanih na marginama kartulara i kolofon na kraju teksta, Gunjača je ustvrdio da je taj naziv zapravo zapisao Lucius na posljednjoj stranici kartulara, misleći na vlasništvo, a povjesničari su to prihvatili kao pravi naziv dokumenta. Gunjača smatra da Lucius nije imao na umu da je to naziv teksta, jer bi inače taj naziv stavio na početak. Vidi: Gunjača, 1975, 30.

46 Kako Petar Crni gradi crkvu sv. Petra zajedno sa svojom ženom Anom, kartular nam pruža dragocjene podatke o pravima žena u raspolaganju imovinom. Vidi: Z. Nikolić, 2002, 71. Zabilježeni podaci o kupovini robova za potrebe samostana svjedoče nam da je određeni oblik ropstva postojao i na kraju 11. stoljeća i sl.

47 Pitanje vremena osnutka crkve i samostana, te jesu li osnovani istovremeno ili je prošao određeni vremenski period, izazvalo je važne rasprave u hrvatskoj historiografiji. Budući da se pojava Slavca vezuje uz te datume, ovim ćemo se pitanjem pozabaviti kasnije.

48 SK, 27.

49 Takvo se mišljenje temeljilo na pogrešnom čitanju epitafa Petra Crnog u kojem stoji: *ETDVMVIGVITERRORINORBE FUI*. Prvotno se taj stih čitao kao *Et dum viguit error, in orbe fui* (I dok je vladala zabluda, živio sam). *Error* se vezao uz nauk Berengara iz Toursa i uz zbivanja nakon nasilne Zvonimirove smrti (Bulić, Perat). No, Karaman pomiče

nacionalna povijest postala je instrumentom nasilja mađarskih zastupnika. Stoga je pisanje hrvatske nacionalne povijesti imalo za cilj opravdanje hrvatske autonomije u odnosu na Ugarsku, a glavni argumenti u prilog tezi o hrvatskoj ravnopravnosti naspram Ugarske leže upravo u ovom razdoblju, koje prethodi sjedinjenju Hrvatske i Ugarske u personalnu uniju. Važno je istaknuti da je pisanje povijesti imalo za cilj opravdati hrvatske političke ciljeve koji su se zapravo svodili na goli opstanak. Već je Ljudevit Gaj uočio važnost nacionalne povijesti za buđenje nacionalne svijesti i bacio se na prikupljanje građe i arhivskog materijala.⁵⁴ Tako i u vrijeme naglog buđenja mađarske nacionalne svijesti koja ne priznaje posebnost drugih naroda, historiografija preuzima na sebe tešku zadaću podupiranja političke borbe valjanim povijesnim dokazima.⁵⁵ Stoga je razumljiv romantičarski pristup, raspređanje priče o Tomislavovoj krunidbi na Duvanjskom polju⁵⁶ i sl. No, uskoro se javlja svijest o potrebi prave znanstveno utemeljene povijesti i povjesničari se okreću ocu hrvatske historiografije Ivanu Lučiću (Luciusu) i njegovu djelu *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*.⁵⁷

5. 1. Pregled mišljenja starije hrvatske historiografije

Kad je riječ o kralju Slavcu, upravo je iz Luciusova djela preuzeta vijest o hrvatskom kralju toga imena. Naime, analizirajući Kartular samostana sv. Petra u Selu, Lucius u njemu pronalazi navod u kojem se spominje *Slauizo rex*. Znajući da se Petar Krešimir IV. zadnji put u izvorima javlja 1073., a Zvonimir kao kralj 1075. godine, zaključio je da je Slavac mogao vladati jedino između ove dvojice vladara i tako popunio prazninu u kronologiji.⁵⁸ Starija je historiografija prihvatila

Luciusovo mišljenje i tako je na temelju jednog jedinog izvora, koji spominje Slavca stvoreno tumačenje povijesnih okolnosti njegove vladavine. Razvila se teorija o sukobu za prijestolje nakon smrti kralja Petra Krešimira IV. koji je, prema tadašnjem mišljenju, umro 1074. godine. Nakon njegove smrti javile su se tri stranke, od kojih je svaka imala svojega kandidata za prijestolje: jedni su htjeli sinovca Petra Krešimira IV., Stjepana, kojeg pomaže latinsko svećenstvo i dalmatinski gradovi, drugi bana Zvonimira, kojeg podupiru njegovi mađarski rođaci a treći župana Slavca iz plemena Svačića, kojeg za kralja želi najveći dio hrvatskog naroda, ogorčen zbog prolatinske politike Petra Krešimira IV. Kako je narod podupirao Slavca, on je i postao hrvatskim kraljem. No, Slavac je bio vođa protureformne stranke, stoga je protiv njega ustalo latinsko svećenstvo pozvavši u pomoć Normane iz južne Italije, konkretno kneza Amika od Giovinazza. On je u silovitom naletu zarobio Slavca i odveo ga u južnu Italiju. Sad je Grgur VII. imao priliku da na hrvatsko prijestolje dovede sebi odanu ličnost. Budući da se sinovac Petra Krešimira IV. teško bolestan povukao u samostan, kao jedini kandidat ostao je Zvonimir, koji je izabran za kralja polovicom 1076. godine, a okrunjen 8. listopada 1076.⁵⁹

Povjesničari su bili tako uvjereni u vladavinu Slavca, da su razvijali razne teorije o njegovom podrijetlu. Lucius je smatrao da je ban Petar iz Slavčeve pratnje zapravo Slavčev brat,⁶⁰ pa je tako nastalo mišljenje da je taj isti ban Petar kasniji hrvatski kralj Petar, koji se s Kolomanom sukobio kod Gvozda. Slavca se povezivalo i sa ispravom iz 1072., gdje on sa svojom braćom Zovinom, Dosimirom, Petrom i Gromilom daruje

*Ecclesiae Metropolitanae spectantia collecta sunt, leguntur inter caetera sequentia: „attigit eo tempore uenire in nostris partibus Slauizo rex...“ Ex quibus Slauizum regem inter Cresimirum et Zuonimirum ponendum constat; sed sicuti Cresimirum usque ad 1073. regnasse apparet ex registromonialium S. Mariae Jadren...ita quando mortuus sit non constat: et Regem Croatie captum reperiatur... - at cum eodem anno - t.j. 1075 - Zvonimirum Regem nominet scriptura ... hanc Regis captivitatem de Slavizo intelligendam argui potest. Barada, 1932, 180. (Prema Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, knj. II, pogl. X., str. 85.)*

54 Predavanje dr. sc. Krešimira Nemeca u sklopu kolegija *Hrvatski narodni preporod* (Filozofski fakultet u Zagrebu, 15. ožujka 2005.)

55 Vidi: Gross, 1996, 173.

56 V. Klaić donosi detaljan opis sabora na Duvanjskom polju, čak i Tomislavove odjeće, iako se na kraju ograđuje riječima: »Ovako po prilici bi proslavljena krunidba kralja Tomislava«. Vidi: V. Klaić, 1974, 104 - 106.

57 Objavljeno u Amsterdamu 1666. godine.

58 *Post Cresimirum Slavici Regis memoria reperit. Nam in anitquo registro Capituli Spalaten. in quo multa ad terras*

59 Vidi: F. Šišić, 1990, 538 - 539. i V. Klaić, 1974, 137.

60 F. Šišić, 1903, 10. (Prema Lucius, *De regno*, 85.)

zemlje samostanu sv. Krševana u Zadru.⁶¹ Pretpostavljalo se i da je pripadao jednom od 12 plemena iz kojih su se birali banovi i župani te da je bio zet kralja Petra Krešimira IV., po njegovoj kćeri Nedi,⁶² što bi objasnilo njegov uspon na hrvatsko prijestolje. Šišić je pokazao neutemeljenost takvih mišljenja i prihvatio tezu Račkoga po kojoj kao neosporne činjenice možemo prihvatiti samo da je Slavac imao brata Rusina, primorskog župana i da su obojica imala zemlje u Trsteniku.⁶³ Šišić sve neutemeljene teze odbacuje i zaključuje da su Slavac i Rusin braća, da je Rusin umro prije nego što je Slavac postao kralj, ostavio udovicu nepoznatog imena i sina Petra s nadimkom Hrvat (Slavus). Nasljedne su im zemlje bile u Trsteniku. Ističe da ne možemo bana Petra dovesti u rodbinsku vezu sa Slavcem, ali zato smatra Ljubomira Slavčevim rođakom jer se u ono doba sporovi vode uglavnom oko zemlje, a ne bi se svatko usudio sporiti s kraljem.⁶⁴ Ipak, nije kritički pristupio kronologiji, stoga nastavlja objašnjavati uzroke zarobljavanja kralja Slavca.⁶⁵ Kad je Slavac preuzeo vlast, njegovi protivnici javljaju papi da su zemljom ovladali heretici. Papa Grgur VII. obraća se tada pismom danskom kralju Svenu Estridsonu II., javljajući mu da se nedaleko nalazi bogata zemlja uz more u kojoj su ovladali heretici, pa ga moli da mu pošalje svojega sina kojega će postaviti na prijestolje te zemlje. Općenito je tada bilo prihvaćeno mišljenje da je papa mislio na Roberta Guiscarda, kojega je izopćio zbog napada na papinske posjede. No, Šišić smatra da je papa mislio na Dalmaciju, i kao glavni argument iznosi tezu da papa ne bi proglasio heretikom Roberta Guiscarda zbog pljačke nego hereticima naziva glagoljaše. Uz to, papa nikada ne bi nazvao Roberta Guiscarda i njegove pristaše tako pogrdnim imenom jer su bili vitezovi i plemići. Budući da je danski kralj umro, našao je drugog pomagača da riješi

situaciju nastalu u Dalmaciji. Kako se Amiko sukobio s Robertom Guiscardom, i bio protjeran iz Giovinazza, odazvao se pozivu dalmatinskih gradova i uputio u Dalmaciju. Tad je u Dubrovniku bio i papinski poslanik Gerard, koji je kao sipontski nadbiskup dobro poznao Amika.⁶⁶ Opsadu Raba Šišić tumači pokušajem slamanja jake Slavčeve stranke koja je tamo možda imala uporište. Borbe su se vodile i drugdje po Hrvatskoj, a Slavac je zarobljen. Izravna posljedica njegovog pada bilo je učvršćenje normanske vlasti u glavnim primorskim gradovima Splitu, Trogiru, Biogradu, Zadru i Ninu.⁶⁷ Održan je sinod u Splitu; zaključci nam nisu poznati, ali je obnovljena ninska biskupija. Nedostaci Šišićeve teorije danas su više nego očiti. Naime, provala Normana dogodila se 1074. godine, a papa šalje pismo danskom kralju u siječnju 1075. godine.⁶⁸ Stoga je jasno da se papino pismo odnosi na Roberta Guiscarda, s kojim je tada bio u sukobu. Iz isprave kojom se gradovi obvezuju mletačkom duždu da više neće pozivati Normane, Šišić zaključuje da su neprijatelji Slavca bili dalmatinski biskupi i gradski priori. No, riječ je samo o potpisnicima isprave, dakle predstavnicima gradova koji su u ime svojih sugrađana dali obećanje duždu.

5. 2. Prvi kritički pristup pitanju kronologije kralja Slavca

Prekretnicu u hrvatskoj historiografiji koja se bavi ranim srednjim vijekom predstavlja pokušaj Mihe Barade da uredi kronologiju hrvatske povijesti 11. stoljeća.⁶⁹ Polazeći od dokumenata koji svjedoče o tom razdoblju, prvi je doveo u pitanje mišljenje da je Slavac kralj kojeg je zarobio normanski knez Amiko prilikom napada na istočnu obalu Jadrana i time srušio Petra Krešimira IV. s pijedestala najvećeg hrvatskog vladara, kojeg mu je dodijelila starija hrvatska historiografija, a Slavcu osporio pravo i na samo hrvatsko prijestolje.

Naime, oslanjajući se na dokumente iz 11. stoljeća, u kojima se spominje neretvanski vladar Berigoj, Barada je pokušao dokazati da je Slavac zapravo bio neretvanski, a ne hrvatski vladar.

61 Ibid, 145 - 147 (Prema Ljubić, Pinter i dr.)

62 Ibid. (Prema Rački »Red i rodoslovje hrvatskih kraljeva narodne dinastije« i »Borba Južnih Slovena za državnu neovisnost u XI vijeku«.)

63 Ibid, 146.

64 Ibid, 150.

65 Ovu je tezu iznio u članku »O podrijetlu i zasužnjenju hrvatskoga kralja Slaviča« 1903. godine i donekle ju razradio u *Povijesti Hrvata* 1925.

66 Vidi bilješku 27.

67 Za Nin vidi bilješku 28.

68 Šišić, 1990, 543.

69 Barada, 1932, 175 - 190.

Uporište za tu tezu našao je u ispravi koju je pronašao u Vatikanskoj Biblioteci.⁷⁰ Riječ je o darovnici kojom splitski svećenik Ivan daruje opatu samostana sv. Marije na Tremitima crkvicu sv. Silvestra koju je sagradio na Biševu. U toj ispravi kao svjedok i zaštitnik svećenika Ivana javlja se Berigoj, kojeg pisar isprave naziva *rex Marianorum: Ego Ioannes presbiter et monachus, una cum domino Berigui, aduocatorem meum, et rex Marianorum, et cum alijs iuppanis qui subter scripti sunt etc.*⁷¹ Na temelju te isprave, Barada je iznio tvrdnju da je Slavac neretvanski vladar zato jer su i neretvanski vladari nosili titulu *rex*, iako to do tada nije bilo poznato. Bilo je pokušaja da se dokaže kako je pisar Berigoj dodijelio titulu *rex* po analogiji prema titulama europskih vladara, slično kao što je benediktinac Gottschalk nazvao Trpimira istom titulom, iako hrvatski vladari u 9. stoljeću nisu nosili titulu kralja.⁷² No, ako pretpostavimo logičnu činjenicu da je autor naracije sam svećenik Ivan, onda otpada mogućnost da je pisar napravio grešku. Ovo ne mora nužno značiti da je Berigoj bio okrunjen vladar, već samo govori u prilog tezi da su i neretvanski vladari mogli nositi istu titulu kao i hrvatski vladari. U ispravi se, doduše, Berigoj potpisuje *s iudex*, no to bi se moglo objasniti činjenicom da se srednjovjekovni vladari često nazivaju i potpisuju kao suci, judices, prema svojoj najvažnijoj, sudačkoj funkciji.⁷³ Budući da cilj ovog rada nije utvrditi kojim su se titulama nazivali neretvanski vladari, ovo pitanje ostaje otvoreno. Ova je isprava ujedno dokaz samostalnosti neretvanske države, koju je starija historiografija pokušala osporiti.⁷⁴ Ba-

rada pokušava urediti kronologiju neretvanskih vladara iz 11. stoljeća, koji su nam poznati iz izvora. Riječ je o trojici vladara, Jakovu, Rusinu i njegovom bratu Slavcu. Jakov se spominje u Zvonimirovoj darovnici samostanu sv. Benedikta u Splitu,⁷⁵ iz godine 1076./8. prema Račkom, a po Baradi 1086.; u darovnici iz 1078. kojom Zvonimir daruje splitskom nadbiskupu župu Cetinu⁷⁶; u zapisu osude splitske sinode u pogledu parnice Čike i Neže iz 1088./9.; u ispravi iste godine kojom Stjepan II. potvrđuje spomenutu Zvonimirovu darovnicu splitskim benediktinkama.⁷⁷ Druga se dvojica spominju samo u kartularu samostana sv. Petra u Selu. U istom se kartularu spominje i Jakov. Budući da su gore spomenute isprave sumnjive autentičnosti, odlučuje se osloniti samo na kartular. Da bi uredio kronologiju Slavca, uređuje kronologiju ostale dvojice.

Po kritici teksta Barada određuje da crkva sv. Petra nije sagrađena prije 1080. godine i time određuje *terminus ante quem non* svih darovnica i činjenica koje se u njima spominju.⁷⁸ Oslanjajući se na kartular zaključuje da je Jakov, knez Neretvana, živio prije gradnje crkve, budući da se javlja kao sudac u sporu zbog zemlje koju je Petar Crni daruje crkvi prilikom posvete. *Terminus ante quem non* Jakovljeve smrti bila bi godina

70 Riječ je o ispravi iz kartulara benediktinske opatije s otoka Tremiti (istočna obala Italije). Ta je opatija služila kao svojevrsan posrednik između samostana u Monte Cassinu i benediktinskih samostana na istočnoj obali Jadrana.

71 Barada, 1932, 177. i N. Klaić, 1972, 53 - 54.

72 N. Klaić, 1972, 22.

73 N. Klaić, 1972, 54. Gunjača smatra da je naslov *rex* Berigoju podario pisar. Budući da on u Berigoju vidi dužnosnika hrvatskoga kralja, smatra da titula *iudex* svjedoči o širokim ovlastima koje mu je hrvatski kralj prepustio. Vidi: Gunjača, 1975, 114.

74 Šišić je smatrao da je Neretvanska kneževina najkasnije do 1020. godine potpala pod vlast hrvatskih vladara. Tvrdnju temelji na činjenici da se otada Neretvanska kneževina ne spominje u izvorima. Vidi: Šišić, 1990, 413. Gunjača smatra da se izjava Petra Krešimira IV. o

širenju kraljevstva na kopnu i moru odnosi upravo na neretvansku oblast. U Maroniji vidi ostatke otočnog dijela Neretvanske kneževine kojoj su na čelu knezovi – suci Berigoj i kasnije Jakov. Vidi: Gunjača, 1975, 101 - 105. U novije vrijeme Budak zastupa tezu da je Neretvanska kneževina krajem 11. st. bila u sastavu Hrvatske, argumentirajući mišljenje tvrdnjom da je Krešimirovo sudjelovanje u ustanku Georgija Vojtjeha dokaz teritorijalne pripadnosti Neretvanske kneževine hrvatskoj državi, jer bi bilo teško opravdati prisutnost vojske tako daleko od granica kraljevine. Vidi: Budak, 1995, 44.

75 Documenta, 1977, 112 - 113. Ta je isprava proglašena falsifikatom. Vidi: Barada, 1932, 196.

76 Documenta, 1977, 117.

77 Documenta, 1977, 147. N. Klaić ovu ispravu svrstava u falsifikate (1972, 80 - 81).

78 »Dinastičko pitanje« (Barada, 1928/29, 180.). U pokušaju da se ospori Baradina kronologija, povjesničari su pokušavali pomaknuti gradnju crkve u ranije vrijeme. Tako Karaman smatra da crkva nije morala biti posvećena odmah kad je sagrađena i ilustrira svoju tvrdnju primjerima gradnje zagrebačke i šibenske katedrale. Kako je ispravno uočio Gunjača (1975, 16 - 17), besmisleno je uspoređivati gradnju male seoske crkve s gradnjom monumentalne građevine kao što je stolna crkva.

1078.; naime, tada se kao svjedok na Zvonimirovom dvoru javlja Jakov morstik.

Rusin se spominje u drugoj darovnici Petra Crnog.⁷⁹ Petar je kupio Ljupca zamoljen od oca mu u nazočnosti Rusina morstika, pred raznim svjedocima, među kojima su i *omnes monachi*. Dakle, Rusin je živio kad je samostan već postojao. U tom istom kartularu zabilježeno je da je Rusin darovao zemlje u Trsteniku samostanu sv. Petra.

Slavac se također spominje u drugoj darovnici Petar Crnog. Budući da je sudio u sporu koji je nastao zbog izgradnje samostanske zgrade, Slavac je živio poslije osnutka samostana. Kako je nakon bratove smrti potvrdio i njegovu darovnicu, Barada donosi sljedeći redosljed neretljanskih vladara: poslije Jakova morstika živio je Rusin morstik, a Slavac poslije Rusina. Za Jakova znamo da je živio 1078. godine, stoga i Rusin i Slavac žive poslije njega. Ovo je dokaz da Slavac ne pripada vremenu normanske navale, stoga nije mogao biti zarobljeni hrvatski kralj.

Važno je istaknuti da Barada u darovnici Petra Crnog razlikuju dva termina: posvetu crkve i gradnju samostana. Različite kupnje učinjene su prije i poslije utemeljenja samostana. Uporište nalazi u tekstu kartulara jer u jednom dijelu Petar Crni pripovijeda kako se razbolio i odlučio zamašiti. Pri tome upotrebljava izraz *post multorum annorum curricula*. Barada iz tih riječi zaključuje da je prošlo nekoliko godina od posvete crkve do osnutka samostana.⁸⁰

Iako je konačno rasvijetlio nedoumice u pogledu kronologije kraja 11. stoljeća, Barada je propustio odgovoriti na vrlo važno pitanje: ako Neretvanska kneževina obuhvaća prostor između Neretve i Cetine, kako je moguće da Slavac kao

neretljanski vladar sudi na desnoj obali Cetine?⁸¹ Također je propustio objasniti otkud u Slavčevoju pratnji ban, kad se funkcija bana javlja samo na hrvatskom području.

5. 3. Polemika

Baradino mišljenje nije odmah prihvaćeno. Bilo je pokušaja da je njegove teze ospore. Tako Perojević svoj članak iz 1933. godine počinje riječima: *Nastajuće se godine slavi 860. godišnjica izbora hrvatskoga kralja Slavca (Slavizo rex)*.⁸² Pozivajući se na dugu tradiciju ovakvog mišljenja o Slavcu, od Luciusa do Šišića, Perojević Baradine zaključke naziva kombinacijama kojima je s prijestolja srušio legitimnog hrvatskog vladara. Glavni argument protiv Baradine kronologije, Perojević vidi u dječaku Zlobi, kojeg je Petar Crni kupio kao dječaka te školovao za svećenika.⁸³ Prema Perojeviću, Petar Crni ne bi školovao dječaka za svećenika ako samostan već nije postojao.

Tek kad je objavljena monografija o kartularu sv. Petra u Selu, u kojoj je Novak prihvatio Baradine zaključke tvrdeći da je i sam došao do istog zaključka u pogledu kronologije,⁸⁴ dolazi do oštrije reakcije pobornika tradicionalnog mišljenja. Jedan od zastupnika teze da je Slavac bio hrvatski kralj bio je i Ljubo Karaman.

U pokušaju dokazivanja da su crkva i samostan građeni zajedno Karaman iznosi niz primjera u kojima se u tekstu kartulara koristi izraz *ecclesia* i onda kad je jasno da se misli na samostan.⁸⁵ Najjače uporište u prilog svojoj tezi vidi u riječima Petra Crnog koji kaže: *ideo uotum uoui in ipsa infirmitate, ut si ego conualescerem de infirmitate, in prefata ecclesia Petri apostoli ibi me tonderem et habitum beatissimi Benedicti reciperem*.⁸⁶ Kako Novak na jednom mjestu zapaža da Petar Crni

79 Budući da Barada razlikuje vrijeme posvete crkve od vremena utemeljenja samostana, i darovnice Petra Crnoga dijeli u dvije grupe: jednu čini darovnica prilikom posvete, a drugu darovnica koju je dao prilikom utemeljenja samostana.

80 Barada zaključuje da je samostan mogao biti osnovan negdje oko 1090. godine, zaključivši da je Jakov živio prije osnutka samostana, a u obzir uzima i dvije isprave iz 1088./1089. u kojima je Jakov javlja, iako ih je ranije proglasio neautentičnim. Gunjača smatra da je samostan već bio gotov kad je Petar Crni donio odluku o zaredenju, jer je Petar Crni donio odluku da će se zarediti u već postojećem objektu. Vidi: Gunjača, 1975, 60.

81 Barada je doduše na kraju članka rekao da neretvanska oblast obuhvaća i neke predjele na desnoj obali Cetine, ne objasnivši pri tom zašto je na početku članka iznio drukčije granice. Vidi Barada, 1932, 183.

82 Perojević, 1933. Indikativno je to što je Perojević objavio svoju kritiku Baradinih rezultata upravo u *Jutarnjem listu*, dakle u dnevnim novinama, a ne u znanstvenom časopisu.

83 SK, 33 - 34 (bilješka 12).

84 Ibid, 43.

85 Karaman, 1953.

86 SK, 215.

nije mogao poći u samostan dok mu je bila živa žena, koja se javlja prilikom posvete crkve, Karaman tvrdi da mi ne znamo zasigurno je li Petar Crni postao redovnik ili se samo, poput Stjepana II., povukao u samostan da živi u askezi.⁸⁷ I konačno, određujući kronologiju kralja Slavca, dotiče se i kronologije izvoda kartulara. Smatrajući da je Novak pogriješio kada tvrdi da izvod br. 6 treba smjestiti kasnije jer govori o vremenu kad je samostan već postojao, Karaman zaključuje da izvod br. 6 pripada cjelini koja govori o peripetijama vezanim uz zemlje pribavljene prije 1080. Stoga zaključuje: *Ako je to tako, a najvjerojatnije jeste, to se je Slavac još negdje prije 1080. našao u Poljičkom primorju, gdje je u crkvi sv. Petra u Priku, u pratnji bana Petra i župana Zarube, presudio spor između Petra Crnog i Tugarana (...)*⁸⁸. Iako sastavljač kartulara nigdje izriječno ne navodi da je Slavac hrvatski kralj, Karaman smatra da tomu u prilog govore sljedeće činjenice: titula *rex*, pratnja bana⁸⁹ i djelovanje na hrvatskom teritoriju. Upravo ta titula *rex* javlja se uz Slavčevo ime dva puta: jednom prilikom suđenja u Omišu i drugi put prilikom potvrđivanja Rusinove darovnice.⁹⁰ Možda je nedostatak Baradine teorije upravo u tome što nije obratio pozornost na takve pojedinosti. Što se tiče pripadnosti teritorija na kojem Slavac sudi, za Karamana nema dvojbe: teritorij je hrvatski. Zaključuje to po tome što je Zvonimir svojem ujaku dodijelio pravo ubiranja dača s kraljevskih zemalja u poljičkom primorju. Neretvanska je oblast došla u sastav hrvatske države u vrijeme Jakova i Rusina; oni se više ne nazivaju iudex kao Berigoj, već dux odnosno *morsticus*. U potpunem nazivu Karaman vidi župana, a po njegovom mišljenju Jakov je dostojanstvenik na dvoru kralja Zvonimira.⁹¹ Pri

tom nije uzio u obzir da su isprave u kojima se spominje Jakov na dvoru Zvonimira i Stjepana II. sumnjive autentičnosti.⁹²

Nada Klaić postavlja važno pitanje: čija je politička pripadnost Poljica? Ističući činjenicu da je u tri sudbena slučaja iz kartulara sv. Petra u Selu *presuđivala uvijek ona vlast koja je na dotičnom teritoriju nadležna*,⁹³ zaključuje da su na teritoriju samostana sv. Petra u Selu bile nadležne dvije vlasti: hrvatska u Solinu i neretvanska u poljičkom primorju. Neretvanska je država bila samostalna u 11. stoljeću o čemu nam svjedoče sljedeće činjenice: samostalan vladar koji u svojoj pratnji ima župane, satnike i vojnike.⁹⁴ Politička pripadnost poljičkog primorja nije tako jasna kako se čini. Pripadnost splitskoj nadbiskupiji određena je na temelju Trpimirove darovnice, po kojoj su neka sela poljičkog primorja darovana splitskom nadbiskupu Petru. Kako je dio Trpimirove darovnice koji govori o posjedu sela u poljičkom primorju neautentičan, kao i ostali dokumenti koji svjedoče o vlasništvu splitske nadbiskupije nad tim područjem, N. Klaić smatra da nema dokaza da je poljičko primorje bilo u posjedu splitske crkve.⁹⁵ Stoga smatra da granicu između neretvanskog i hrvatskog teritorija treba pomaknuti na zapad, do rijeke Žrnovnice. U tom se slučaju rasvjetljuje pitanje kako je Slavac mogao kao neretvanski vladar presuđivati na hrvatskom teritoriju.

Novo pogled iznio je Stipe Gunjača.⁹⁶ Naime, analizom kartulara dolazi do zaključka da Jacobus, dux Marianorum i Jacobus *morsticus* nisu iste osobe. Daljnjim utvrđivanjem političke pripadnosti poljičkog primorja, zaključuje da je poljičko primorje bilo sastavni dio kliške župe,

kog područja neretvanske države. Vidi: SK, 244. i 256.

87 Karaman, 1953, 263.

88 Ibid, 265.

89 Gunjača opaža jednu zanimljivost, koju nitko nije uočio: ako je Zvonimir bio ban u vrijeme Petra Krešimira IV., vjerojatno je bio i Slavčev ban. Kako objasniti činjenicu da je Slavac u pratnji drugog bana? Vidi: Gunjača, 1975, 61. N. Klaić opaža da je ban Petar *sudio* u sporu između Slavca i Ljubomira. Vidi: N. Klaić, 1960, 133.

90 Čini se da Karaman nije uočio mogućnost da je Slavac potvrdio Rusinovu darovnicu prigodom suđenja u Omišu - oba se puta pojavljuje u istoj pratnji.

91 Naziv *morsticus* filolog Petar Skok izvodi od naziva morskog, smatrajući da označava upravitelja Maronie, otoč-

92 Iako je vrlo mala vjerojatnost da se izmišljena ličnost navodi kao svjedok u ispravi kojom se želi ostaviti dojam autentičnosti, ovo pokazuje kako su pojedini autori spremni za potvrdu svoje teze koristiti samo one podatke koji im idu u prilog.

93 Petar Crni zamolio je Jakova da bude prisutan u raspravi s Miroslavom, Tugarani su pozvali Petra Crnog pred Slavca na sud a Petar Crni odlazi u Šibenik pred Zvonimira da on presudi u sporu sa Strezom. Vidi: N. Klaić, 1960, 126 - 127.

94 Ibid, 135.

95 N. Klaić, 1960, 113 - 115.

96 Gunjača, 1975, 73 - 122.

Konstantinove *Parathalassie*, koja na jugoistoku seže do Cetine. Izraz *morsticus*, po Gunjači je latinski naziv za župana kliške župe.⁹⁷ Ipso facto, Jakov i Rusin župani su primorja, odnosno Klisa. Jakov se spominje dvije godine prije posvete crkve sv. Petra u Selu, a Rusin poslije nje. Kako se kralj Slavac javlja u Omišu u pratnji župana Sarubbe, *onda je Zaruba svakako župan domaćin, znači župan kliški, a znači i to da je naslijedio Rusina.*⁹⁸ Ustvrdivši da je Maronia posebna, inzularna oblast hrvatske države, Gunjača tvrdi da nema mjesta neretvanskoj samostalnosti na kraju 11. stoljeća. Budući da je Rusin bio župan kliške župe, Gunjača donosi slijedeći zaključak: *Kako su braća Rusin i Slavić imali zemlje u Trsteniku koji je u poljičkom primorju, očito je da su i ta braća iz kliške župe. A kako se Slavić u Supetarskom predlošku, koji se uglavnom odnosi na poljičko primorje, spominje kao kralj, to je ta sredina u njemu gledala svoga kralja, a kako se to primorje nalazilo u kliškoj župi koja je sastavni dio Hrvatske, očito je da je njihov kralj Slavić hrvatski kralj.*⁹⁹

22

6. Mišljenje novije hrvatske historiografije o kralju Slavcu

Suvremena hrvatska historiografija pomalo zanemaruje pitanje političke povijesti.¹⁰⁰ Posljedica je to novih strujanja u svjetskoj historiografiji koja se okreće proučavanju rubnih dijelova povijesti: povijesti društvenih kategorija, ekohistoriji i sl.

Čini se da i danas nema jedinstvenog stava kad je u pitanju kralj Slavac. Tako je Budak prihvatio Gunjačino mišljenje o Slavcu kao *pretendentu na prijestolje*, smjestivši ga u vrijeme nakon smrti Stjepana II. Ipak ističe da Slavac nije mogao biti priznat kao vladar na cijelom području Hrvatske, već je vjerojatno vladao samo na ograničenom

teritoriju.¹⁰¹ Slavac se u kartularu spominje bez preciziranja titule, a u sporu s Ljubomirom presuđuje mu ban. Budak smatra da nije bio okrunjen kralj jer se nije uspio domoći krune Zvonimirove krune koju je čuvao nadbiskup Lovro. Kad je riječ o teritoriju na kojem Slavac vlada, pridaje mu područje Poljica i neretvanskih županija.

Raukar priznaje samostalnost Neretvanske kneževine do kralja 11. stoljeća, čiji su vladari od Berigoja do Slavca nosili različite titule, ali priznaje da Zvonimirova vlast polako počinje zahvaćati i ta područja. Zaključak izvodi iz nazočnosti neretvanskih vladara na dvoru hrvatskih kraljeva Zvonimira i Stjepana II. Ipak oprezno dodaje da je možda riječ samo o stvaranju čvrstih veza između dvaju političkih entiteta.¹⁰²

Zaključak

Temeljeći svoje mišljenje na jednom jedinom izvoru u kojem se spominje kralj Slavac, hrvatska je starija historiografija koncem 19. i početkom 20. stoljeća smatrala najvažnijim pitanjem objašnjenje njegovog podrijetla i okolnosti njegovog uspona i pada. Tek su prve kritičke analize M. Barade pokazale da Slavac ne pripada vremenu u koje ga je postavila starija hrvatska historiografija niti ga se može svrstati među hrvatske vladare 11. stoljeća. Njegovo mišljenje nije odmah prihvaćeno i razvija se polemika tijekom koje su razni autori pokušavali na različite načine interpretirati isti povijesni izvor, iznoseći argumente u prilog jednoj i drugoj tezi. Iako je to pitanje ostalo izvan interesa novije hrvatske historiografije, nema jedinstvenog mišljenja o tome je li Slavac bio hrvatski ili neretvanski vladar.

S obzirom na ograničenja koja nam nameće nedostatak izvora, sa sigurnošću možemo utvrditi samo da je Slavac živio 20-ak godina nakon navale Normana na dalmatinske obale. S priličnom ga sigurnošću možemo smjestiti u 90-e godine 11. stoljeća. Iz toga proizlazi da Slavac nije mogao biti kralj kojeg je zarobio normanski knez Amiko 1074. godine. Znamo da je imao brata Rusina i da su im nasljedne zemlje bile u Trsteniku. Svi ostali zaključci prilično su dvojbeni.

97 Vidi bilješku 92.

98 Ibid, 102.

99 Ibid, 105.

100 Pod pojmom suvremena historiografija razumijem historografsku djelatnost u posljednjih 10-ak godina. Prilikom izbora literature posegnula sam za objavljenim sintezama hrvatske povijesti ranog srednjeg vijeka, koje donose najnovije poglede na hrvatsku povijest srednjeg vijeka.

101 Budak, 1995, 118 - 119.

102 Raukar, 1997, 54 - 55.

Glavni argumenti u prilog tezi da je Slavac bio hrvatski kralj bili bi: titula *rex*, vršenje sudačke funkcije na hrvatskom teritoriju i nastup u pratnji bana. Međutim, titulu *rex* nosio je i neretvanski vladar Berigoj. Budući da smatram da je autor naracije u tzv. Berigojevoj ispravi sam Berigojev štićenik Ivan, velika je vjerojatnost da je znao koju titulu nosi njegov zaštitnik. Spomenutu titulu nije morao nositi nužno okrunjeni vladar: ona može biti znak moći i ugleda. Tvrdnju da je poljičko primorje bilo dio kliške župe, a Maronia inzularni ostatak neretvanske kneževine smatram nedovoljno argumentiranom, jer se ne temelji na čvrstim dokazima, već isključivo na osobnoj interpretaciji izvora. Ban u Slavčevoj pratnji može se objasniti tako što je ban sudio u sporu između Ljubomira i Slavca. Prisutnost Jakova na dvoru hrvatskih kraljeva Zvonimira i Stjepana II. možemo objasniti stvaranjem novih veza između dvije političke zajednice koje su zbog svog geografskog položaja upućene jedna na drugu.

Po svemu iznesenom nameće se zaključak da je Slavac bio samostalni neretvanski vladar.

Izvori i literatura

- Miho Barada, »Dinastičko pitanje u Hrvatskoj 11. stoljeća« u *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 50, 1928/29.
- Miho Barada, »Kad je kralj Slavac živio« u *Jutarnji list*, 23. 1. 1934.
- Miho Barada, *Prilozi kronologiji hrvatske povijesti (1062 - 1075)*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (knjiga 311), Zagreb, 1957.
- Miroslav Brandt, *Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
- Neven Budak, *Prva stoljeća Hrvatske*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1995.
- Vedrana Delonga, *Ranoromanički natpisi grada Splita*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split, 1997.
- Documenta historiae chroaticae periodum antiquam*, ur. Franjo Rački, vol. 7, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1877.
- Ivo Goldstein, *Hrvatski rani srednji vijek*, Novi liber, Zagreb, 1995.
- Mirjana Gross, *Suvremena historiografija - korišteni, postignuća, traganja*, Novi liber, Zagreb, >1996.

Stjepan Gunjača, *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiografiji*, III, Školska knjiga Zagreb, 1975.

Hrvatska, Europa, Svijet. Kronologija, ur. Ivo Goldstein, Novi liber, Zagreb, 2002.

Ljubo Karaman, »Još o kralju Slavcu« u *Zgodovinski časopis*, letni (VI - VII)/ 1953.

Nada Klaić, »Problem Slavca i Neretvanske krajinne« u *Zgodovinski časopis* 14/ 1960, 96 - 136.

Nada Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Školska knjiga, Zagreb, 1972.

Nada Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Školska knjiga, Zagreb, 1975.

Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata. Od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1974.

G. A. Loud, *The Age of Robert Guiscard*, Longman, Essex, 2001.

Zrinka Nikolić, *Rodaci i bližnji*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002.

Georgije Ostrogorski, *Povijest Bizanta 324. - 1453.*, Golden marketing, Zagreb, 2002.

Marko Perojević, »Je li Slavac bio hrvatski kralj« u *Jutarnji list*, 24. 12. 1933.

Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

Supetarski kartular, ur. Viktor Novak i Petar Skok, Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 43, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1952.

Jakov Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Školska knjiga, Zagreb, 1991.

Ferdo Šišić, »O podrijetlu i zaslužjenju hrvatskoga kralja Slavića« u *Vjesnik hrvatskog arheološkog društva*, 1903.

Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara* (preisak iz 1925.), Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990.

King Slavac: historical overview and opinions in historiography

Summary

In this paper, the author brings a review of Croatian historiography's views on King Slavac - a person from the end of the 11th century, whose existence is only mentioned in a single source. Through a review of the opinions of Croatian historiography, the author also attempts to answer whether Slavac even existed and if he was ruler of Croatia or Pagania.

The autor provides a synopsis of the historical events in the areas surrounding Croatia and directly affecting local conditions. The weakening of the Byzantine Empire was leading towards the increasing independence of the Empire's peripheral lands and consequently, the level of control over Dalmatian cities was decreased. In the Christian West the fight for investiture was gathering intensity and this directly influenced Croatia through a conflict of the reformist and counter-reformist parties. The Norman strengthening in southern Italy didn't have larger repercussions on life on the east coast of the Adriatic up until Norman duke Amiko led a raid capturing the Croatian king. After that event, Croatia has stayed outside the Norman sphere of interest.

In the 19th century, when national awareness became a tool for use against Hungarian hegemony, Slavac was crafted into the figure of an unfortunate Croatian ruler, dethroned by traditional Croatian discord. Founding its belief on the source stating that the Norman duke captured a Croatian king, Croatian historiography accepted Lučić's belief that the captured king was indeed Slavac and constructed the events surrounding his rise and fall. The first critical analyses, however, found a flaw in the chronology and proved that the captured king must have been Petar Krešimir IV, while Slavac is numbered among the rulers of Pagania. This opinion, which robbed Slavac of the throne crafted for him by older Croatian historiography and set upon it King Petar Krešimir IV, caused a great stir in contemporary historiography. A discussion ensued, during which different authors have tried to corroborate both theses.

In recent times political history has been slightly out of the focus, while anthropological subjects have prevailed. Thus the question of King Slavac has been left aside, even though there is still no common consensus. Still, based on the arguments laid out, the author of this paper concludes that Slavac was in fact a ruler of Pagania.

Key words: King Slavac, older Croatian historiography, modern Croatian historiography, the title of *ban*, territory, the title of *rex*, Pagania

PRO TEMPORE

časopis studenata povijesti

Zagreb, 2005.

PRO TEMPORE

Časopis studenata povijesti
godina III., broj 3, Zagreb, siječanj 2006.

Glavna i odgovorna urednica
Maja Crnjac

Uredništvo
Ivan Basić, Maja Crnjac, Goran Miljan, Tin Pongrac, Jasmina Skočilić

Grafički urednik
Robert Borenić

Lektura i korektura
Jasna Šarić, Maja Crnjac

Prijevodni sažetaka na engleski jezik
Branimir Bekavac

Izdavač
ISHA Zagreb - Klub studenata povijesti

Tisak
Profil International

Naklada
500 primjeraka

Izdanje časopisa ostvareno je uz novčanu potporu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i izdavačke kuće Profil International. Klub i uredništvo ovim putem im se zahvaljuje.

Adresa uredništva: ISHA Zagreb - Klub studenata povijesti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb
E-mail: isha-zg@net.hr

Srdačno zahvaljujemo izdavačkoj kući Profil International na susretljivosti i financijskoj potpori u tiskanju ovoga broja.